

Gülzar HACIXANOVA

İNTERNET MEDİANIN YARANMASI VƏ FORMALAŞMASI

Ключевые слова: интернет, новая медиа, онлайн журналистику, новостные сайты.

Keywords: internet, new media, online journalism, news portal.

РЕЗЮМЕ

Как известно, XXI век считается веком информационных технологий. Быстрое развитие технологий оказало влияние на все аспекты нашей жизни. В результате его влияния на журналистику сформировалась концепция «Новая медиа». Сюда относятся социальные сети, новостные сайты, газеты, радио и телевидение. Таким образом, традиционные средства массовой информации уступили свое место новой медиа. Новые средства массовой информации, применяя основные принципы традиционных средств массовой информации, предоставили новые материалы.

SUMMARY

As we know, the XXI century is called the century of information technologies. This development of technology has had an impact on all aspects of our lives. As a result of its influence on journalism, the concept of "New Media" was formed. This includes online versions of social networks, news sites, newspapers, radio and television. Thus, traditional media gave its place to the new media. The new media introduced new materials by applying the basic principles of traditional media.

Yeni media jurnalistikasından bəhs etməzdən əvvəl jurnalistika peşəsinin ümumi təməllərinə nəzər salaq. Bu peşənin əsas vəzifəsi insanları davamlı şəkildə məlumatlandırmaq, onlarda ictimai rəyin formalaşmasında başlıca rol oynamaqdan ibarətdir. Qısa olaraq informasiya toplamaq və istehsal etməklə məşğul olan jurnalistləri digər peşə sahiblərindən nə fərqləndirir? Sözsüz ki, peşə prinsipləri, yəni bu işi yerinə yetirərkən mütləq gözlənilməli olan qaydalar nəzərdə tutulur.

III minilliyin başlanğıcında olsaq da, XXI əsr informasiya texnologiyaları dövrü olduğunu təsdiqləyib. Bu bir həqiqətdir ki, dünyada global informasiya cəmiyyəti qurulur. Bütün inkişaf etmiş və inkişafda olan ölkələr bu prosesdə aktiv iştirak edir, minilliyin texnoloji tələblərinə cavab verməyə can atırlar. Ötən illərlə müqayisədə, informasiya texnologiyaları bütün sahələrə, o cümlədən, media sahəsinə öz təsirini göstərməkdədir. Belə ki, informasiya texnologiyalarının inkişafı media sahəsində də geniş tətbiq olunmaqla internet mediasının yaranmasına səbəb oldu.

Yeni mediani müxtəlif cür izah edirlər. Bəziləri bunu yalnız texnikanın inkişafı ilə, digərləri isə daha yaradıcı mühitlə bağlayırlar. Əslində, internet medianın yeni media adlandırılmasında bunların hər ikisinin rolu vardır. Çünki, texnologiya sürətlə inkişaf edir,

insanlar bir-biriləri ilə fərqli məcralarda, fərqli biçimdə ünsiyyətə girir və bu, əlbəttə ki, medianı yenidən şəkilləndirir. Mövcud dəyişiklik hər ölkədə fərqli formada təzahür edir, bunun səbəbi də mədəniyyətlərin müxtəlifliyidir. Hər bir halda yeni bir çağda yaşayırıq və bu çağın insanı üçün aşağıdakı cəhətlər xarakterikdir:

- Texnologiyadan yaxşı baş çıxarmaq
- İnteraktivlik: yaratmaq, paylaşmaq, fikir bildirmək
- Operativlik, duyumluluq

Əvvəlcə, kommunikasiyanın tarixinə nəzər salaq. Əvvəllər birə-bir, yəni birbaşa ünsiyyət qurulurdu, bu şifahi yolla olurdu, ağızdan-ağıza keçirdi. 5000 il əvvəl yazının meydana gəlməsi ilə yazılı ünsiyyətin əsası qoyuldu. Alimlər müəyyən ediblər ki, qədim insanlar dırnaqları ilə qayaların və daşların üzərinə xüsusi işarələr və şəkillər cızmış, bununla öz fikirlərini ifadə etməyə çalışmışlar. Zaman keçdikcə işarələr standart forma almış və nəticədə əlifbanın əsası qoyulmuşdur. İlk əlifba Finikiya və Yunanıstanda yaradılıb. Uzun illər sonra televiziya və telefonun ixtirası ilə ünsiyyət daha da audiovizuallaşdı. Günümüzdə isə kompüterin və internetin verdiyi imkanlar kommunikasiyanı virtuallaşdırdı. Bu virtual məkan informasiya, kontent və media arasındakı əlaqəni daha da sıxlaşdırdı. Hazırda rəqəmsallıq, zaman-məkan sərhədsizliyi, virtual interaktivliyin olduğu bir virtual məkandan bəhs edirik. Bu üç element, əslində, elə yeni medianın əsas sütunudur. Yeni media anlayışı, əslində, yeni yaşamda individual, sosial, hüquqi, etik, iqtisadi və s. sahələri əks etdirən akademik anlayışdır.

Vaxtilə İnternetin əsas problemi onun əlçatmazlığı, sürətinin aşağı olması və məzmun kasadlığı idi. Zaman keçdikcə sürətli internetin yaranması, onun daha çox insanın istifadəsinə verilməsinə və yeni məzmun kəsb etməsinə səbəb oldu. Şübhəsiz, bu dəyişikliklər jurnalistikanı da dəyişdi. Beləliklə, yeni media jurnalistikası əsas prinsiplərini ənənəvi jurnalistikadan götürdü, onu tətbiq edərək müasir texnoloji vasitələrlə yeni materiallar ortaya qoydu. Burada isə, jurnalistlərə yeni medianın texnoloji üstünlükləri kömək edirdi.

Bunlara auditoriya nəzarəti, qeyri-xəttilik, arxiv və yenidən istifadə, məhdudiyyətsiz yer, operativlik, multimedia, interaktivlik və başqaları aiddir.

“Yeni media” dedikdə ilk ağıla gələn bu ortamın məhz internetlə bağlı olmasıdır. Əslində isə, yeni media daha geniş anlayışdır və internet məkanı xaricində də gerçəkləşə bilər. Yeni media jurnalistikası da sadəcə internet, onlayn jurnalistika deyil. Hər hansı bir media orqanının bu gün özünə internet səhifə açması o demək deyil ki, onun artıq yeni media strategiyası tamamlanmışdır. Bu hal ondan irəli gəlir ki, yeni medianı sosial media ilə qarışıq salırlar və bu anlayışları birləşdirirlər. Əslində isə, yeni media daha geniş anlayışdır və sosial media onun bir qoludur. Sosial medianın içində sosial şəbəkələr əsas yer tutur ki, onlardan ilk ağıla gələn Facebook şəbəkəsidir. Bundan başqa, yüzlərlə sosial şəbəkə və mikrobloq xarakterli platformalar vardır ki, jurnalistlər öz işlərində bunlardan yararlana bilirlər.

İnternet jurnalistika internet yolu ilə xəbərlərin hazırlanıb yayılmasıdır. İlk onlayn xəbər saytı 90-cı illərdə hazırlanıb. O, ABŞ-ın Şimali Karolina ştatında “News and Observer” qəzetinin bazasında işə başlamış Nando saytı idi. 1995-ci ildə isə Salon.com və Slate.com adlı onlayn xəbərləmə saytları istifadəyə verildi. (2)

Yeni mediada formatlar dedikdə ilk ağıla gələn saytlardır. Çünki, elə bir insan yoxdur ki, internetdən istifadə edib saytlara daxil olmasın. Saytların iki növü var: statik və dinamik saytlar. Statik saytlar yalnız informasiya xarakterlidir. Bunlar əsasən, həyatdan köçmüş yazıçı, şair və dahi şəxsiyyətlərin həyatı barədə gec-gec, yenilənməyə ehtiyacı olan məlumatlarla zəngin veb-saytdır. Dinamik saytlar isə, rəhbərlər və istifadəçilər arasında əlaqə qurmağa imkan verən ən geniş yayılmış növdür. Belə saytda istifadəçi sayı mühüm rol oynayır, çünki burada informasiyanın daha çox şəxsə çatdırılması və nəticədə daha çox qazanc əldə edilməsi məqsədi dayanır.

2008-ci ilə qədər belə bir fikir var idi ki, onlayn jurnalistika hər zaman ənənəvi jurnalistikanın əlavəsi ola bilər. Yeni sayta sahib

olmaq üstünlük hesab olunurdu. Lakin 2008-ci ildən sonra onlayn reklamın inkişafı yeni biznes modellərinin yaranmasını sürətləndirdi. Bununla da media qurumları daha çox pul qazana bildi. Məsələn, xəbərin bir hissəsini qəzetdə çap etmək, daha sonra linklər və saytın adını yazaraq oxucuları sayta yönəltmək və ya əksinə. Bəziləri isə yalnız sayt üçün xəbərlər hazırlamağa başladı.

Azərbaycanda internet mediasının yaranması 1996-cı il hesab olunsa da, 1995-ci ildə artıq AMEA-nın rəsmi saytı (www.science.az) mövcud idi və bu saytda ölkənin elmi-ictimai həyatı ilə bağlı dolğun xəbərlər işıqlandırılırdı. Həmin dövrdə saytın adı www.ab.az idi. 2003-cü ildə isə AMEA Rəyasət heyətinin qərarı ilə saytın adı dəyişdirilərək hazırkı formasını (www.science.az) almışdır. (3) İnternet resurslarının inkişafı isə 1997-1998-ci illərdən sonraya təsadüf edir. Buna qədər isə məlumat yayımı kimi elektron məktublaşmadan istifadə olunurdu. İlk dəfə rusdilli media orqanı olan "Zerkalo" qəzeti (www.zerkalo.az), bundan sonra isə ana dilimizdə çap olunan "Müsavət" qəzeti öz elektron formasını yaratdı.

"Turan" informasiya agentliyi də İnternet vasitəsilə informasiya yayımının əsasını qoyan KİV-lərdən hesab olunur (www.turan.az). Sonralar "Azadlıq", "525-ci qəzet", "Ayna", "Bizim əsr", "Azərbaycan", "Zaman" qəzetlərinin, "Trend" informasiya agentliyinin internet ünvanları yaranmışdır.

Azərbaycanda həmçinin başqa dillərdə də elektron qəzetlər yaranmağa başladı. Bakutoday.net 2000-ci illərdə fəaliyyətə başlamış ilk ingilis dilli elektron qəzetdir. Bu qəzet Qafqaz və Xəzəryanı ölkələr üçün nəzərdə tutulmuşdur.

İnternetin yarandığı gündən ölkəmizdə xəbər saytlarının sayı durmadan artır və hal-hazırda da artmaqda davam edir. İnsanlar artıq özlərinə lazım olan informasiyanı daha operativ şəkildə yeni media vasitəsi ilə əldə edirlər. Hazırda yüzlərlə xəbər saytı fəaliyyət göstərir və bir-biriləri ilə rəqabət şəraitində daha da təkmilləşirlər.

ƏDƏBİYYAT:

1. Bəşirli Aynur, Kərimova Aynur, Kazımova Dilarə. Xəbərçilik. Xəbər toplaması və yazılması (Dərslik). Bakı, 2007
2. Cavadova Xanım, Bəşirli Aynur, İzzətli Səbinə. Yeni Media Jurnalistikası (Dərslik). Bakı, 2007
3. <https://teknobaycan.wordpress.com/2011/12/07/ikt-nin-inkisafi>
4. <https://dilanova.wordpress.com/category/onlayn-jurnalistika-2/>
5. <http://yenimedia.az/go/category/derslikler/online-jurnalism>

Elmi rəhbər prof.A.Məmmədov